

L. Fuchs: New Kreuterbuch, 1543, Von Staubwurtz.

Von Staubwurtz. Cap II.

Namen.

(A) Diß kraut, welches würt genent zů Teütsch Staubwurtz, Garthagen, Schopwurtz, Gertwurtz, Kuttelkraut, Affrusch, heysen die Griechen und Lateinischen Abrotonum, darumb das es anzusehen zart, weych, und lustig ist. Oder das es einen starcken und scharpfen geruch hat. Disen nammen haben die Apotecker behalten.

Geschlecht.

Der Staubwurtz sein zweyerley geschlecht, groß und klein, oder mennlin und weblin. Die groß, oder mennlin, nennet man heimische Staubwurtz, oder schlechts, Staubwurtz. Die

Van staafkruid, beter stofkruid. Kapittel 2. (*Artemisia abrotanum*, *Artemisia pontica*)

Namen.

Dit kruid wat wordt genoemd in Duits stofkruid, gaarde of twijgenhagen, scheutkruid, gaardkruid, reukkruid en averuit heten de Grieken en Latijnen Abrotonum, daarom dat het aan te zien zacht, week en lustig is. Of dat het een sterke en scherpe reuk heeft. Deze namen hebben de apothekers behouden.

Geslacht.

Van het staafkruid zijn twee geslachten, groot en klein of mannetje en wijfje. Dat grote of

kleiner, oder weiblin, würt geheyssen
Weißgarthan, oder wilder Cyprep.

Gestalt.

Das mennlin hat vil gertlin oder zweiglin, mit kleinen blettlin bekleydet, ist minder weiß dann das weiblin, hat vil kleins samens, wie der Wermût. Das [37, 38, 39] (B) weiblin ist ein staud einem beümlin gleich, mit weissen und âschenfarben bletlin, seer klein, wie des Seriphij, zerspalten, voller blûmen, welche goltgeelen knôpffen oder beeren gleich seind. Hat auch einen zimlichen gûten geruch.

Statt irer wachsung.

Die grôsser wechst allenthalben in gârten. Die kleiner aber würt gefunden an den bûheln, und gegen den bergen, auf den sandigen wegstrassen.

Die zeit.

Staubwurtz blüet gegen dem Augstmonat. Der sam aber würt im Herbstmonat gesamlet.

Die natur und complexion.

Staubwurtz ist warm unnd trucken im dritten grad.

Die krafft und würckung.

(C) Beyder Staubwurtz blûmen und samen mit wasser gesotten unnd getruncken, seind seer dienstlich den keichenden, gebrochenen, weetagen der hüfft, und denen so schwârlich harnen. Bringen auch den frawen jre kranckheyt. Staubwurtz mit wein getruncken, ist krefftig wider allerley tôdtlich giff. Sie ist auch gût den so frostig seind, und welchen die haut schaudert, mit ôl vermischet über gestrichen. Tôdtet die wûrm im leib. Staubwurtz zertreibt und zerteylt die zâhe feüchte, darumb sie gût ist zû allerley geschwulsten. Das kraut zû âschen gebrent, und mit Wunderbaum oder Rettich ôl vermengt, ist gût für das auffallen der har. Und so man damit das kyne bestreicht, macht es den bart seer und schnell wachsen. Das kraut under das bett oder küssen gelegt, bringt lust zû den frawen, und vertreibt auch allerley zauberey so disen lust unnd begird verhindern. Staubwurtz aber ist dem magen gantz und gar widerwertig.

mannetje noemt men geteeld staafkruid of slechts staafkruid. De kleinere of wijfje wordt geheten witte gaarde of wilde cipres. (*Santolina chamaecyparissus* of *Artemisia pontica*)

Gestalte.

Dat mannetje heeft veel gaarden of twijggjes met kleine blaadjes bekleedt, is minder wit dan dat wijfje, heeft veel klein zaad zoals de alssem. Dat [37, 38, 39] wijfje is een heester en een boompje gelijk met witte en askleurige blaadjes, zeer klein zoals van de Seriphium, gespleten, vol bloemen welke goudgele knoppen bessen gelijk zijn. Heeft ook een tamelijk goede reuk.

Hun groeiplaats.

De grotere groeit overal in de hof. De kleinere echter wordt gevonden aan de heuvels en tegen de bergen op de zanderige wegstraten.

De tijd.

Staafkruid bloeit tegen augustus. Het zaad echter wordt in herfstmaand verzameld.

De natuur en samengesteldheid.

Staafkruid is warm en droog in derde graad.

De kracht en werking.

Beide staafkruiden bloemen en zaden met water gekookt en gedronken zijn zeer dienstig de kuchende, gebrokene, pijnen der voeten en diegenen zo zwaar plassen. Brengt ook de vrouwen hun ziekte. Staafkruid met wijn gedronken is krachtig tegen allerlei dodelijk gif. Ze is ook goed die zo koud zijn en welke de huid schudt, met olie vermengt over gestreken. Doodt de wormen in lijf. Staafkruid verdrijft en verdeelt die taaie vochten, daarom ze goed is tot allerlei gezwellen. Dat kruid tot as gebrand en met wonderboom of radijs olie vermengt is goed voor dat uitvallen van het haar. En zo men daarmee de kin bestrijkt maakt het de baard zeer en snel groeien. Dat kruid onder dat bed of kussen gelegd brengt lust tot de vrouwen en verdrijft ook allerlei toverij zo deze lust en begeerte verhinderen. Staafkruid echter is de maag gans en geheel tegenstrijdig.

Dodonaeus;

Van averone Kap. 1.

Geslacht of onderscheid.

Van averone (zoals Dioscorides schrijft) zijn er twee geslachten waarvan de ene averone wijfje of grote averone genoemd wordt. De andere heet averone mannetje of kleine averone en beide geslachten zijn hier te lande algemeen.

Vorm.

Abrotanum foemina of grote averone. Abrotanum mas of kleine averone.

(*Artemisia campestris*? tweede is *Artemisia abrotanum* (=citroenkruid))

De grote averone groeit vaak (vooral als het gevormd wordt) hoger dan een lange man en lijkt op een boom. Het heeft harde en taaie takken. Daar komen overal veel witte, askleurige en zeer gesneden blaadjes aan die net als de bladeren van veel bomen 's winters vergaan en in april weer opnieuw uitkomen. Zijn bloemen zijn goudgele knopjes en groeien langs de takken net zoals alsem.

De kleine averone groeit nooit zo hoog en heeft tere en dunne steeltjes die meestal uit de wortel voortkomen. Zijn bladeren zijn groener, langer, zachter en meer gesneden dan de bladeren van de grote averone. Ze vergaan ook 's winters en komen in mei weer uit met andere nieuwe steeltjes. Deze averone draagt hier te lande zeer zelden bloemen. Het is zeer sterk van geur en geurt sterker dan de grote. De wortel hiervan is zacht en kruipt vrijwel overal uit met vele nieuwe takken en scheuten.

3 Naast deze twee geslachten van averone vind je nog een ander geslacht dat me toegezonden is door D. Jaspar van der Heide van Leuven. (*Artemisia cina*?) Dat lijkt in zijn stelen en groei op de kleinere averone, maar zijn bladeren zijn niet zo lang en lijken meer op de bladeren van de grote averone, hoewel ze zachter en niet zo wit zijn. Deze averone is van een zeer aangename geur, het lijkt wel wat op de geur van de gewone cipres waarvan wij op zijn plaats zullen schrijven.

Plaats.

Beide averonen groeien hier te lande alleen in de hoven waar ze geplant worden. Zo ook het derde geslacht dat zeer zelden gevonden wordt en weinig bekend is.

Tijd.

Averonen bloeien in augustus en in september is hun zaad volgroeid om te verzamelen.

Naam.

Averone wordt in het Grieks en het Latijn Abrotanum genoemd en met die naam is het in de apotheken bekend. De Hoogduitsers noemen het Stabwurtz, Gertwurtz, Garthaglen, Schoswurtz, Kuttelcraut en Affrusch. De Fransen averonne en averoesne.

1. De grote averone wordt Abrotum thelij in het Grieks genoemd en in het Latijn Abrotanum foemina, dat is in onze taal averone wijfje, in Hoogduits Stabwurtz weiblin en in Frans averonne femelle.
2. De kleine heet in Grieks Abrotanum arren. In Latijn Abrotanum mas. In Hoogduits Stabwurtz menlijn. In Frans averone malle. In onze taal averone mannetje en kleine averone.
3. Het derde geslacht wordt door Hiëronymus Bock wolriekende Stabwurtz, dat is welriekende averone genoemd.

Natuur.

Alle averonen zijn van samengesteldheid warm en droog tot in de derde graad en fijn van substantie.

Kracht en werking.

Het zaad van averone dat droog en ruw gepoederd of in water of wijn gekookt en gedronken wordt is goed en helpt zeer diegenen die hun adem niet goed kunnen ophalen en de borst verstopt hebben, ook voor diegene die hun zenuwen getrokken en gespannen hebben, die last van jicht hebben, die hun water niet kunnen lossen en de vrouwen die hun menstruatie niet goed kunnen krijgen want door zijn subtiële kracht verdrijft het, verteert en scheidt het alle koude vochtigheid, slijm en taaie fluimen van de longen, nieren, blaas en baarmoeder die verstopt zijn.

Als averone in wijn gedaan en dit gedronken wordt is het goed tegen alle venijn die de mensen hinderlijk zijn en doodt de wormen.

De rook van averone verdrijft alle venijnig gedierte, zo ook waar de averone gelegd of gestrooid wordt. As van averone dat met olie van de wonderboom of van radijs of met andere zeer oude olie van olijven gemengd is geneest het uitvallen van het haar van het hoofd als het op het hoofd tweemaal daags in de zon of bij het vuur gestreken wordt. En als je het op die manier gebruikt dan laat het de baard die slecht groeit goed groeien en snel laten komen als de kin daarmee bestreken wordt.

Averone die met een gebraden kweeappel gemengd en op de ogen als een pleister gelegd wordt is goed tegen de oogzweren.

Met gerstemeel gemengd en tezamen gekookt laat het alle koude gezwellen scheiden en verdwijnen als het daar op gelegd wordt. Averone die met olie gemengd is waarmee het lichaam wordt bestreken is goed tegen de koude huiveringen die net als een koorts mettertijd wederom komen.

Van averone schrijft Plinius dat als het onder het bed of kussen gelegd wordt het de lust tot de vrouwen verwekt en allerhande toverij verdrijft en overwint die zulk werk zouden kunnen tegen houden.

Hindernis.

Averone is zeer hinderlijk voor de maag en staat die zeer tegen en daarom wordt het door Galenus, prins der dokters, niet in het lichaam gegeven.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>